

Kaius Tuori

Antiikin perintö, ihmisoikeudet ja äärinationalismi

Historiallisten juurten merkitys legitimaationa

Ihmisoikeusasioiden uutisointi on viime vuosina ollut hämmäntävää. Iso-Britannia, ihmisoikeuksien pitkäaikainen edistäjä, uhkailee eroavansa Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ja populistit ympäri maailmaa kiivailevat ihmisoikeuksia vastaan.

Tämän artikkelin tavoitteena on analysoida, kuinka ihmisoikeuksien kriittisen historian (englanniksi puhutaan kokonaisuudesta *critical human rights studies*) uusi nousu löysi vastaanot-tavaisen yleisön äärinationalistisesta oikeistosta ja kuinka se loi puolestaan älyllisen perustan viimeaikaiselle ihmisoikeuksien vastustukselle. Samalla seurataan, kuinka ajatus ihmisoikeuksien länsimaisuudesta on otettu merkiksi siitä, että antiikista alkanut sivistyksen jatkumo muodostaa suljetun yhteisön, jonka arvoihin, kuten ihmisoikeuksiin, eivät muukalaiset pysty sopeutumaan.

Murrosvaiheiden eräs kiehtova taipumus on herättää kiinnostusta historiaan. Tällöin etsitään erityisesti nykypäivän näkökulmasta merkittäviä esimerkkejä. Yksi huomattava tällainen historian uusiokäytön episodi seurasi 2000-luvulla alkaneen ihmisoikeuksien historian uudelleenkirjoituksen seurauksena. Vaikka kriittinen ihmisoikeushistoria oli pyrkinyt osoittamaan ihmisoikeuksien relatiivisuuden korjattavana

puutteena, äärioikeisto tulkitsi tämän merkiksi länsimaiden erityislaatuisuudesta ja toisten läh-tökohtaisesta kyvyttömyydestä niiden kunnioitukseen.

Lynn Huntin *Inventing Human Rights* (2007) ja Samuel Moynin *Last Utopia* (2010) merkitsivät uutta käännettä ihmisoikeuksien historiankirjoituksessa, joka oli kasvanut räjähdysmäisesti ihmisoikeuksien yleisen merkityksen kanssa 1990-luvulta lähtien. Tämä uudenlainen historiantkirjoitus kritisoi niin sanottua oppikirjanaratiivia ihmisoikeuksien suoraviivaisesta historiasta, ihmisoikeuksien voittokulusta alkaen antiikin filosofiasta Ranskan vallankumoukseen ja siitä toisen maailmansodan jälkeiseen YK:n ihmisoikeusjärjestelmän perustamiseen. Yhtäältä ihmisoikeushistoria on etsinyt varhaisimpia esimerkkejä kreikkalaisesta filosofiasta ja roomalaisesta oikeudesta, toisaalta se on tuonut esiin ihmisoikeusjulistusten ja muiden varhaisten tekstien sotkuista syntyhistoriaa. Lisäksi tutkijat ovat valottaneet ihmisoikeuksien historiallista universaaliutta ja sidonnaisuutta politiikkaan sekä niiden partikulaarisuutta. On väitetty että ihmisoikeudet keksittiin jo muinaisessa Mesopotamiassa, mutta myös että ne olisivat syntyneet vasta 1990-luvulla, jos silloinkaan.¹ Tasatahtia tämän historiallisen kaaren leviämisen kanssa on

1. Ks. Stefan-Ludwig Hoffmann, Human Rights and History. *Past & Present* 232:1 (2016), 279–310.

yleistynyt ihmisoikeuksien länsimaisuuden kritiikki, johon sopivat esimerkiksi Marco Durantin teos Euroopan ihmisoikeussopimuksesta konservatiivien, kuten Winston Churchillin projektina.²

Samalla tarina on saanut yllättävän käänteän: konservatiiviset kommentaattorit tarttuivat hana-kasti ajatukseen ihmisoikeuksien kulttuurisidon-naisuudesta ja antiikin ajoista juontuvasta länsimaisuudesta. Etenkin vuoden 2015 pakolaiskriisin aikana ja jälkeen, muukalaisvihamieliset ryhmät ja poliitikot näkivät maahanmuuton ongelmat osoituksena siitä, että ihmisoikeudet olivat länsimainen saavutus. Samalla he väittivät, että muukalaiset olivat kulttuurillisesti kykenemättömiä länsimaisten ihmisoikeuksien kunnioitukseen. Ihmisoikeuksien juuret antiikin maailmassa olivat todiste niiden kulttuurisidonnaisuudesta ja eräänlainen sijainnäyttämö tämän kulttuurillisen piirin rajankäynnille. Ihmisoikeuksien universaalisuuden sijasta heräteltiin fasismin aatehistoriasta löytyneitä käsitteitä työn ja työläisten kunnian ihmisoikeuksien korvaajina sekä ajatuksia nimenomaan eurooppalaisista ihmisoikeuksista. Sekä poliittiselta oikealta että vasemmalta tuleva kritiikki saakin kysymään, ovatko ihmisoikeudet oman menestyksensä uhri?³

Artikkelissa nostan esiin paitsi tätä ihmis-oikeushistorian poliittista käyttöä ja vaikeasti ennakoitavia käänteitä, myös siihen sisältyviä taustaoletuksia yhteisöstä ja sen arvoista sekä identiteetistä ja kuulumisesta. Erityisesti yhteisön juurien merkitys, ajatus antiikista lähtien seurattavista yhteisön ja sen arvojen perustasta, näkyy tässä keskustelussa merkinä siitä kuinka yhteisön ulkopuolisten sopeutumattomuus tulkitaan ylihistorialliseksi ja muuttumattomaksi faktaksi. Ihmisoikeudet ja niiden kunnioitus tai sen puute ovat merkkejä yhteisön jakamasta arvoperustasta. Näin ollen puuttuva yhteys antiikin sivistyksen jatkumoon tarkoittaisi, että ulkopuoliset ovat lähtökohtaisesti kykenemättömiä arvojen ja siten myös ihmisoikeuksien omaksumiseen.

Ihmisoikeuskeskustelussa ajatus juurista ja yhteisöstä koskettaa myös ihmisoikeuksien ympärillä vallitsevaa epämääräisyyttä siitä, mitä ihmisoikeudet itse asiassa ovat. Ne ovat samanlaisesti sitovia normeja, joita takaavat kansainväliset sopimukset, mutta myös poliittisia tavoitteita ja argumentteja sekä eettisiä periaatteita. Voidaan jopa sanoa, että ihmisoikeudet ovat toisille eräänlaisia uskonkappaleita.⁴

Tarkoitukseni on etsiä samankaltaisuuksia ja narratiivisia paralleleleja ihmisoikeuskritiikistä ja sitä kautta pureutua siihen, miten ihmisoikeuksien perusominaisuus, niiden universaalius, kiistetään kerronnassa. Sen myötä tuon esiin myös relatiivisen luonnonoikeuden kaltaisia käsitteitä, joilla on monitahoinen vaikutus Euroopan historian murroskohdissa, ja jotka voivat selittää äärinationalismille tyypillistä ihmisoikeuksien omimista. Artikkelissa vastaan seuraaviin kysymyksiin: Kuinka ihmisoikeushistoriankirjoitus ja ihmisoikeuksien kritiikki loivat käsityksen ihmisoikeuksien länsimaisuudesta? Miten äärioikeiston toimijat samaan aikaan kehittivät oman käsityksensä ihmisoikeuksista ja niiden länsimaisuudesta ulossulkevana piirteenä? Kuinka syntyi ajatus ihmisoikeuksien kuulumisesta nimenomaan tälle historialliselle, antiikista juurensa juontavalle yhteisölle ja kuinka sillä perusteltiin asioita, jotka itsessään ovat perustaltaan ihmisoikeuksien vastaisia?

Artikkelin lähteenä ovat ihmisoikeuden historiankirjoitus sekä ihmisoikeuksia kommentoiva kirjallisuus niin vakavammassa poliittisessa kirjallisuudessa kuin äärioikeiston kirjoittelussa. On tietysti oma kysymyksensä, miten oikeisto saati sitten äärioikeisto määritellään, ottaen huomioon käsitteen negatiivinen painolasti. Laita- tai äärioikeisto⁵ ei edes Suomessa saati sitten Euroopassa muodosta yhtenäistä ryhmää, vaan eri liikkeillä on erilaiset painotukset ja historiallisesti ymmärrettävät oppirakennelmsa.⁶ Tässä kirjoituksessa laita- ja äärioikeistolaisen retoriikan

2. Johdannossa mainittuihin teoksiin ja kehityskulkuihin viitataan myöhemmissä luvuissa.

3. Ihmisoikeuskritiikistä ja historiankirjoituksesta, Malcolm Langford, *Critique of Human Rights. Annual Review of Law and Social Science* 14 (2018), 69–89.

4. Tämä monimuotoisuus näkyy hyvin jopa oppikirjatasolla, ks. esim. Andrew Chapham, *Human Rights. A Very Short Introduction*. Oxford University Press 2015.

5. Koko perinteinen oikeisto–vasemmisto–akseli on menettänyt merkitystään, mutta käytän siitä huolimatta termiä oikeisto. Ero laita-oikeiston ja äärioikeiston välillä on häilyvä, mutta ymmärrän sen siten että laita-oikeisto lähtökohtaisesti hyväksyy parlamentarismia ja vapaan yhteiskunnan perusteet, kun taas äärioikeisto ei. Molemmat saattavat kuitenkin toimia parlamentaarisisissa puolueissa.

6. Suomalaisesta äärioikeistosta viimeisin kattava esitys on Daniel Sallamaa, *Ulkoparlamentaarinen äärioikeistoliikkeitä*

lähteinä on pidetty eri populistiryhmittymien edustajien kirjoituksia, kuten esimerkiksi perussuomalaisten poliitikkojen tekstejä sekä laita- ja äärioikeiston aktiivien verkkojulkaisuja. Puolueenahan Perussuomalaiset on lähtökohtaisesti sitoutunut ihmisoikeuksiin, ainakin Suomessa ja suomalaisille, vaikka yksittäisten henkilöiden mielipiteet saattavatkin tästä poiketa.⁷ Kotimaisissa keskusteluissa on havaittavissa jonkinlainen kahtalaisuus puolustettavien vapausoikeuksien ja muiden ihmisoikeuksien, kuten sosiaalisten oikeuksien välillä, mikä heijastelee ihmisoikeuksien syntyhistoriaa mutta vielä enemmän niiden poliittista käyttöä. Esimerkiksi perussuomalainen vaikuttaja Aleks Hernesniemi kirjoittaa, kuinka ihmisoikeuskeskustelussa on unohdettu niiden perimmäinen tarkoitus, yksilön suoja valtiota vastaan.⁸ Julkisesti toimivien poliittisten ryhmittymien lisäksi kirjoituksessa viitataan rajoitetusti myös radikaalimpien toimijoiden aatemaailmaan.⁹

Ihmisoikeuksien historia ja oppikirjanarratiivi

Oppikirjanarratiiviksi on kutsuttu tapaa, jolla monimutkaiset asiat tavanomaisesti esitetään yksinkertaistetusti alkeisoppikirjoissa, turhat nyanssit karsien. Käsite sisältää tietynlaisen arvoasetelman alan tutkijoiden syvällisen ymmärryksen ja oppikirjatekstin harhaanjohtavan helppouden välillä.

Ihmisoikeuksien historiassa oppikirjanarratiivilla on erityisen tärkeä osa, koska sillä on keskeinen rooli ihmisoikeuksien ja niiden yleismaailmallisten vaikutuksien oikeutuksessa. Useimmiten tarina lähtee vallankumousajan Ranskasta ja Yhdysvalloista, joissa valistusajattelun elähdyttäminä muotoillaan ensi kertaa ajatus ihmisten yhdenvertaisuudesta ja luovuttamattomista oikeuksista. Tämä ajatus kirjattiin ylös ihmisoikeuksien julistukseen (*Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789*). Samaa valistusajattelun tuotetta olivat Yhdysvaltojen itsenäisyysjulistus vuodelta 1776 sekä sen ajatus ihmisten vapaudesta ja tasa-arvosta. Sen sijaan tarinan varsinainen käännekohta tapahtui vasta myöhemmin, kun toisen maailmansodan kauhut vakuuttivat maailman ihmisoikeuksien ylikansallisen suojelun tärkeydestä. Sitä turvaamaan perustettiin Yhdistyneet Kansakunnat eli YK vuonna 1945. Ihmisoikeuksien suojeleminen otti suuren askeleen eteenpäin, kun niiden sisältö määriteltiin ensi kerran YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa vuonna 1948. Tämän jälkeen ihmisoikeuksien voittokulku on näkynyt sekä YK:n ihmisoikeussopimuksissa 1960-luvulla ja erilaisissa alueellisissa ihmisoikeussopimuksissa, kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, että ihmisoikeusrikkomusten ahkerassa valvonnassa.¹⁰

Kertomus ihmisoikeuksien synnystä, kehityksestä ja lopullisesta voitosta on saanut seurakseen

ja maahanmuuttovastaisuus 2010-luvun Suomessa. Eurooppa-tutkimuksen keskus 2018. Eurooppalaisesta kentästä ks. esim. Cas Mudde, *The Ideology of the Extreme Right*. Manchester University Press 2000.

7. Ks. Perussuomalaiset – suomalaiselle sopivin! Perussuomalaisten aateperusta, Ote julkaisusta *Perussuomalaisten periaateohjelma 2018*, päiväämätön, <https://www.perussuomalaiset.fi/tietoa-meista/arvomaailmamme/>. Alkuperäinen periaateohjelma saatavilla pdf-muodossa osoitteessa <https://www.perussuomalaiset.fi/wp-content/uploads/2018/10/periaateohjelma.pdf>. Oikeuksista ja ihmisarvoisesta elämästä mainitaan seuraavaa (s. 2): ”Jokaisella suomalaisella on kotimaassaan oikeus asumiseen, terveydenhuoltoon, koulutukseen, riittävään toimeentuloon ja turvallisuuteen. Yksilön ihmisarvoiseen elämään kuuluu oikeus vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin.”
8. Aleks Hernesniemi, Hölmölä, eli ihmisoikeusprofessorien luvattu maa, *Perussuomalainen. Blogeja verkossa-blogialusta*, 20.12.2016, <https://blogit.perussuomalaiset.fi/aleksi-hernesniemi/holmola-eli-ihmisoikeusprofessorien-luvattu-maa/> (17.7.2020). ”Ihmisoikeuskeskustelu on lähtenyt lapasesta jo kauan sitten. Maalaisjärki ja kohtuus on unohdettu. [...] On unohdettu perus- ja ihmisoikeuksien perimmäinen ajatus: yksilön suoja valtion tyranniaa ja toisten ihmisten väärinkäytöksiä vastaan. Klassiset perusvapaudet, joihin kuuluu sananvapaus, uskonnonvapaus, liikkumisvapaus ja niin edelleen – kaikkia näitä tarvitaan vapaassa yhteiskunnassa, ettei kukaan pääse oikeudetta rajoittamaan toiselle kuuluvia luonnollisia oikeuksia. Ajan kuluessa perus- ja ihmisoikeuksiin on alettu lukea myös positiivisia oikeuksia: oikeutta johonkin etuuteen, kuten koulutukseen, terveydenhuoltoon ja muihin julkisiin palveluihin.” Hernesniemen viittaama ero tarkoittaa klassisten vapausoikeuksien (kansalais- ja poliittiset oikeudet eli KT-oikeudet) ja taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien (TSS-oikeudet) välistä juopaa. YK:n ihmisoikeussopimuksissa niitä kattavat eri sopimukset ja alun perin Euroopan ihmisoikeussopimus koski vain KP-oikeuksia.
9. Sen sijaan on ole lähtenyt selvittelemään vireää poliittista keskustelua ”perustuslakifundamentalismista”, joka syntyi ns. perustuslakiprofessorien ympärille, sillä sen liityntäkohdat ihmisoikeuskeskusteluun ovat kuitenkin vähäisiä.
10. Ks. esim. Ihmisoikeudet.net ja Lynn Hunt, *Inventing Human Rights. A History*. W.W. Norton 2007. Oppikirjanarratiivista ks. Pamela Slotte & Miia Halme-Tuomisaari, Revisiting the origins of human rights. Introduction. Teoksessa Pamela Slotte & Miia Halme-Tuomisaari (toim.) *Revisiting the Origins of Human Rights*. Cambridge University Press 2015, 1–38.

valtavan määrän tutkimuskirjallisuutta, jossa pohditaan erilaisia tekijöitä tuossa kehityksessä ja varhaisempia esimerkkejä ihmisoikeusajattelusta. Angloamerikkalaisessa keskustelussa on nostettu esiin niin keskiaikainen Magna Carta kuin vuoden 1688 Bill of Rights. Muualla ihmisoikeuksien historiaa on ulotettu niinkin pitkälle kuin muinaisen Mesopotamian ensimmäisiin lakikokoelmiin tai antiikin Rooman oikeuteen ja siinä esiintyvään ajatukseen ihmisarvosta.¹¹

Samaan aikaan kun tutkimus pyrki syventämään ihmisoikeuksien aatehistoriaa, kuvaan ikaikaisen ja muuttumattoman ihmisoikeuksien normiston keksimisestä ja yleisestä hyväksymisestä alkoi tulla uusia sävyjä, niiden poliittisesta käytöstä erilaisiin tiedostamattomiin rajoituksiin, joita ihmisoikeusajattelussa oli mukana. Eri ihmiset tarkoittavat ihmisoikeuksilla eri asioita. Perustaltaan ihmisoikeudet ovat kuitenkin luonnonoikeudellinen normisto, jonka voimassaolo ei itsessään riipu sopimuksista tai laeista, vaan ne ainoastaan kuvaavat niitä. Tämä luonnonoikeudellinen ulottuvuus tekee ihmisoikeuksista myös ongelmallisia, sillä tutkimus on harvoin hyväksynyt vastaavanlaista jonkun asian lähtökohtaista itsestäänselvyttä ja keskustelun ulkopuolelle asettamista.¹²

Ihmisoikeuksien poliittisesta käytöstä yhtenä tärkeänä esimerkkinä ovat erilaiset ihmisoikeusjärjestöt ja -liitot, jotka pyrkivät ennen toista maailmansotaa ajamaan ihmisoikeuksien asiaa. Jos Yhdysvalloissa ihmisoikeusaktivismi oli yläluokkaista (Eleanor Roosevelt oli yksi kantavia voimia), Euroopassa ihmisoikeusjärjestöistä tuli paljolti maanalaisen vasemmiston peiteorgani-

saatioita. Suomessa esimerkiksi toteutettiin kuolemanrangaistusta vastustanut ihmisoikeuskampanja, joka liittyi erityisesti punapäällikkö Toivo Antikaisen tapaukseen.¹³

Ihmisoikeuksien tiedostamattomat rajoitukset tulivat hyvin voimakkaasti esiin jo erilaisissa sisäisissä ristiriidoissa ihmisoikeusajattelijoiden sanojen ja toiminnan välillä. Tunnetusti Yhdysvaltojen itsenäisyysjulistuksen tekstin "[p]idämme näitä totuuksia itsestään selvinä: kaikki ihmiset ovat luotu yhdenvertaisiksi ja heidän Luojansa on antanut heille tiettyjä luovuttamattomia oikeuksia, kuten elämä, vapaus ja onnen tavoittelu"¹⁴ kirjoittivat orjanomistajat, joiden käsitys tasa-arvosta rajautui valkoisiin miehiin. Samaa valkoisten ja miesten näkökulmasta katsottua ihmisoikeustulkintaa oli nähtävissä myös myöhemmin. Esimerkiksi Yhdistyneitä Kansakuntia edeltänyt Kansainliitto näki esimerkillisinä vain "sivistyskansojen", käytännössä eurooppalaisten ja pohjoisamerikkalaisten valtioiden käytännöt. Yleismaailmalliset ja universaalit oikeudet alkoivat tästä johtuen näyttää rajatun piirin etuoikeuksilta, joihin muilla oli varsin vähän sanottavaa.¹⁵

Jos ihmisoikeushistoria aiemmin pyrki laajentamaan ihmisoikeuksien historiaa varhemmaksi ja varhemmaksi, Samuel Moyn on tutkimuksissaan osoittanut kuinka ihmisoikeudet nykyisenlaisena järjestelmänä itse asiassa syntyivät vasta 1970-luvulla. Hänen innoittamanaan toiset ovat jopa väittäneet että ihmisoikeuksien läpimurrosta voidaan puhua oikeastaan vasta neuvostojärjestelmän romahduksen jälkeen eli vuodesta 1989 eteenpäin.¹⁶

11. Kaius Tuori & Jacob Giltaij, Human rights in Antiquity? Revisiting anachronism and Roman law. Teoksessa Pamela Slotte & Miia Halme-Tuomisaari (toim.) *Revisiting the Origins of Human Rights*. Cambridge University Press 2015, 39–63.
12. Tämä fundamentaaliongelmalla sivuutetaan usein käytännön ihmisoikeustyössä ja -oikeudessa, jossa ihmisoikeuksia tulkitaan positiivisen oikeuden lailla sopimusten kautta.
13. Eri järjestöistä, jotka toimivat ihmisoikeuksien puolesta, ks. esim. Miia Halme-Tuomisaari, Lobbying for relevance. American internationalists, French civil libertarians and the UDHR. Teoksessa Pamela Slotte & Miia Halme-Tuomisaari (toim.) *Revisiting the Origins of Human Rights*. Cambridge University Press 2015, 330–361. Suomessa Toivo Antikaisen oikeudenkäynnin ympärille syntyi kokonainen kuolemanrangaistuksen vastainen kampanja, jossa toimi erilaisia järjestöjä kuten Ihmisoikeusliitto.
14. "We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness."
15. Ihmisoikeusajattelun sisäiset ristiriidat tulivat esiin jo valistusajattelun debateissa, esim. Joseph de Maistre tai Edmund Burken kriittikissä vallankumousajan teorian ja käytännön yhteensovittamattomuudesta. Edmund Burke, *Reflections on the Revolution in France*. Yale University Press 2003; Carolina Armenteros et al., *Joseph de Maistre and His European Readers. From Friedrich von Gentz to Isaiah Berlin*. Brill 2011. Kansainliiton varhaisista käytännöistä, Taina Tuori, From League of Nations Mandates to decolonization. A brief history of rights. Teoksessa Pamela Slotte & Miia Halme-Tuomisaari (toim.) *Revisiting the Origins of Human Rights*. Cambridge University Press 2015, 267–292.
16. Samuel Moyn, *The Last Utopia. Human Rights in History*. Belknap Press of Harvard University Press 2010. 1990-luku-teoriasta ks. Hoffmann 2016.

Vaikka ihmisoikeudet on käsitetty ylikansalliseksi ja universaaliksi, puhtaasta ihmisyydestä kumpuavaksi järjestelmäksi, historiallinen tutkimus erilaisten ihmisoikeusjärjestelmien historiaan on paljastanut varsin laajoja poikkeamia. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeusjärjestelmä eli ihmisoikeussopimus ja tuomioistuin ovat samanaikaisesti universaaleja ja erityisesti eurooppalaisia. Kriittiset äänet ovat jo kauan huomauttaneet kuinka Euroopan ihmisoikeussopimus (EIOS) keskittyy täysin niin sanottuihin klassisiin poliittisiin oikeuksiin, jättäen täysin esimerkiksi taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet huomiotta. Marco Duranti onkin viimeaikaisessa kirjassaan näyttänyt kuinka EIOS syntyi nimenomaan poliittisten konservatiivien projektina, jolla pyrittiin vastustamaan Neuvostoliittoa. Heidän kanssaan liittoutuivat katoliset konservatiivit, jotka pyrkivät käyttämään ihmisoikeuksia ja erityisesti uskonnonvapautta keinona luoda lisää tilaa katolisen kirkon toiminnalle ja vaikutusmahdollisuuksille maallisen valtion puristuksessa.¹⁷

■ Kuva 1. Ferdo Quiquerez, *Antemurale Christianitatis* (1892), nationalistinen maalaus Kroatiasta. Maalauksen nimi tarkoittaa kristikunnan esivarustusta. Kroatiata esittävä sankarillinen naishahmo puolustaa Eurooppaa turkkilaisten hyökkäystä vastaan. Taustalla suojassa eurooppalainen sivistys, mukaan lukien Dante ja Galilei. Lähde: Wikimedia Commons.

Käytännössä uusi ihmisoikeuksien historiankirjoitus on tehnyt omanlaisensa kierroksen, jossa alkujaan ihmisoikeuksia täysin sydämin kannattavat tutkijat pyrkivät syventämään tietämystä niiden historiasta. Kuten usein tapahtuu, tässäkin tapauksessa tieto ei ole lisännyt varmuutta, vaan uudempi tutkimus näkee ihmisoikeudet yhä vahvemmin länsimaisena projektina, jolla on ollut omat käyttötarkoituksensa niin kuningasvallan kuin totalitarismin vastustuksessa. Samaan aikaan on kuitenkin havaittu kuinka ihmisoikeuksien vapauttava eli emansipatorinen potentiaali on ollut voimakas tekijä niin

17. Marco Duranti, *The Conservative Human Rights Revolution. European Identity, Transnational Politics, and the Origins of the European Convention*. Oxford University Press 2017; Michael Tugenhat, *The Conservative Case for Human Rights. The Political Quarterly* 90:3 (2019), 368–375.

kansalisoikeuskamppailuissa kuin kolmannen maailman itsenäistymistaisteluissa.¹⁸

Ihmisoikeuksien kritiikki oikealla ja vasemmalla

Ihmisoikeuksien kritiikki herättää aika ajoin hämmennystä: miksi jotain niin hyvää pitää väen vängällä kritisoida? Poliittinen kritiikki ihmisoikeuksia kohtaan voidaan summata kahteen pääväittämään: joko niitä on liian vähän tai ne kohdistuvat väärään suuntaan. Esitän seuraavassa näiden pääasiallisten kritiikkien hyvin tiivistetyn kertauksen, tietoisena siitä että useat lähtökohdat, kuten vaikkapa oikeisto–vasemmisto-akselin käyttö on itsessään ongelmallista.

Tyypillinen vasemmiston tai siihen liitettävän keskustelijan esittämä kritiikki ihmisoikeuksia kohtaan liittyy niiden riittämättömyyteen. Jo varhain ihmisoikeuksien keskittymistä poliittisiin tai vapausoikeuksiin kritisoitiin siitä, että ne eivät huomioineet lainkaan sitä, että ihmisten oikeuksia rajoittavat ensi sijassa taloudellinen ja sosiaalinen sorto, mahdollisuuksien vähäisyys ja muu riisto. Sananvapaudella ei esimerkiksi ole käyttöä, jos ihmisillä ei ole syötävää. Samalla tavalla vaikkapa omistusoikeuden suoja on marxilaisessa katsannossa kritisoitu epäoikeudenmukaisten valtasuhteiden ylläpitämisestä ja köyhien pitämisestä köyhinä.¹⁹

Hieman tuoreempi ihmisoikeuksien kritiikki liittyy siinä piileviin uskolonialistisiin rakenteisiin. Ihmisoikeuksien varjolla on perusteltu länsimaiden jatkuva puuttumista kolmannen maailman asioihin. Tämä on johtanut kaksoisstandardien käyttöön, jossa länsimaat määrittelevät ihmisoikeudet ja valvovat niiden noudattamista kolmannessa maailmassa, tarvittaessa asevoimin, kun taas länsimaat itse katsovat ole-

vanza kritiikin yläpuolella.²⁰ Juuri tällä perusteella esimerkiksi kansainvälisen rikostuomioistuimen toimintaa on kritisoitu äärimmäisen kalliiksi keinoksi laittaa muutama ei-valkoinen mies vankilaan.²¹

Tyypillinen oikeistonäkökulma ihmisoikeuksiin puolestaan lähtee siitä, että ihmisoikeuksilla puolustetaan niin sanottuja muita eli ei-kantaväestöön kuuluvia, kun taas valkoisen kantaväestön ongelmat unohdetaan. Samalla tavalla ihmisoikeuksien kritiikki on kohdistunut esimerkiksi vakavista rikoksista, kuten terrorismista syytettyjen liian lepsuun kohteluun. Ihmisoikeudet siis suojelevat terroristeja, kun taas uhrien ihmisoikeuksista ei välitetä. Molemmat kritiikit ovat tavallaan versioita samasta, usein vain heikosti peitellystä rotuargumentista, jossa ihmisoikeudet ovat olemassa vain ei-valkoisille.²²

Poliittisesta oikeistosta ponnistaa myös toisenlainen väärän kohdistuksen syytös, tällä kertaa ihmisoikeuksien käyttö erilaisissa pienissä ja suurissa kulttuurisodissa. Seksuaalivähemmistöjen oikeudet ovat tyypillinen esimerkki tästä kuvitellusta ihmisoikeuksien käytöstä sorron välineenä, jossa uhrina on valta-asemassa oleva henkilö, joka kokee että hänen vapauttaaan syrjiä marginaalissa olevia loukataan.²³

Vielä viimeinen ryhmä kritiikin kohteita liittyy ihmisoikeuksien ekspansiiviseen käyttöön ja sen ennalta-arvaamattomiin vaikutuksiin kansallisessa oikeudenkäytössä. Niinpä vaikkapa kiinteistöriidat voivat päätyä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, joka saattaa nähdä niissä ihmisoikeusasian. Näissä tilanteissa ehkä merkittävin tekijä kritiikin takana on tottumattomuus toisenlaiseen ajatukseen ihmisoikeuksista ja halu nähdä ihmisoikeudet nimenomaan yksilön suojina valtion sortoa vastaan, ei osina kiin-

18. Steven L. B. Jensen, *The Making of International Human Rights*. Cambridge University Press 2016.

19. Esim. jo Karl Marx, Zur Judenfrage. *Deutsch-französische Jahrbücher* 1844. Uudelleenjulkaistu teoksessa *Karl Marx/ Friedrich Engels. Werke* I. Karl Dietz Verlag 1976, 347–377.

20. Esim. Joseph R. Slaughter, Hijacking Human Rights. Neoliberalism, the New Historiography, and the End of the Third World. *Human Rights Quarterly* 40 (2018), 737. “[...] the story of human rights in the 1970s is part of the more general history of what Walden Bello called the “rollback”—“the [structural] resubordination of the [Global] South within a US-dominated global economy.” Erilaisista kulttuurikritiikeistä, ks. Paul J. Magnarella, Questioning the Universality of Human Rights. *Human Rights & Human Welfare* 3:1 (2003), 15–25.

21. Kritiikistä, ks. Laurel Hart, The International Criminal Court. Biased or simply misunderstood? *UNA-UK Magazine* (2018–1), <https://www.una.org.uk/magazine/2018-1/international-criminal-court-biased-or-simply-misunderstood> (20.8.2020).

22. Kulttuuriargumentin käytöstä politiikassa ja oikeudessa, ks. Ferruh Yilmaz, Right-Wing Hegemony and Immigration. How the Populist Far-Right Achieved Hegemony through the Immigration Debate in Europe. *Current Sociology* 60:3 (2012), 368–381.

23. Seksuaalivähemmistöt rinnastuvat näissä kommentteissa uskonnollisiin vähemmistöihin.

teistöriidoissa, joiden ihmisoikeusulottuvuus on maallikoille vaikea hahmottaa mutta looginen kun asiaan perehtyy.²⁴

Ihmisoikeuksien kritiikki on viime vuosina ollut erityisen näkyvää konservatiivien keskuudessa Englannissa, jossa se on linkittynyt voimakkaasti Brexit-liikehännän kanssa. Molemmissa on ainakin julkilausutusti kyse suvereenisuudesta eli siitä, että ulkopuoliset eivät saa tulla puuttamaan valtion sisäisiin asioihin. Iso-Britanniassa on tietysti pitkä historia takanaan esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen kanssa, ensin yhtenä sen liikkeellepanevista voimista ja sitten, Pohjois-Irlannin väkivaltaisuuksien myötä, yhtenä vastaajista ja langettavien tuomioiden saajista. Suurinta kritiikkiä eivät ole kuitenkaan nostaneet pohjoisirlantilaisien kidutuksesta saadut tuomiot, vaan tuomioistuimen antama huomautus islamististen terroristien oikeusturvasta.²⁵

Ranskassa kritiikki on puolestaan kohdistunut ihmisoikeuksien varjolla tapahtuvaan mestarointiin, jota poliittisen kentän molemmilla laidoilla kutsutaan termillä *droit-de-l'hommisme* eli ihmisoikeushurskastelu. Ihmisoikeustutkijat Lacroix ja Pranchère jakavat ihmisoikeuskritiikin yhtäältä ihmisoikeuksia itseään kritisoiviin toisaalta ihmisoikeuksien käyttöä kritisoiviin. Molemmissa ryhmissä on ranskalaisessa keskustelussa keskitytty erityisesti ihmisoikeuksien antimoderniin kritiikkiin, jossa ihmisoikeudet on tulkittu uhaksi yhteisöllisyydelle ja niiden on katsottu edistävän utilitarismia ja individualismia. Tässä keskustelussa ovat olleet aktiivisia niin sanotut kommunitaarit, jotka näkevät ihmisoikeudet yhteisen hyvän määrittelyn epäonnistumisena. Samaan aikaan ihmisoikeuksien

pluralistinen ja postkolonialistinen kritiikki sekä ihmisoikeusjärjestelmän ja -organisaatioiden kritiikki on ollut ranskalaisessa keskustelussa yleistä. Näissä yhteistä on ihmisoikeuksien näkeminen osana siirtomaavallan perintöä.²⁶

Itse käsite *droit-de-l'hommisme* oli kansainvälisen oikeuden professorin Alain Pellet'in keksintö, jolla haluttiin erotella ihmisoikeudet ja ihmisoikeusideologia. Erityisesti häntä kiinnosti ihmisoikeuspuheen ekspansiivisuus eli tapa jolla erilaiset sosiaaliset kysymykset muuttuivat ihmisoikeuskysymyksiksi. Vaikka Pellet itse kiistää syytökset ihmisoikeusrelativismista ja puolustaa ihmisoikeuksia, kritiikki upposi hedelmälliseen maaperään. Ranskan Front National -puolueen johtaja Jean-Marie Le Pen otti käsitteen omakseen puheessaan Strasbourgissa vuonna 1997 ja siitä se on levinnyt paitsi suuren yleisön tietoisuuteen myös ranskalaisen äärioikeiston käyttöön. Jopa presidentti Nicolas Sarkozy käytti ilmaisua vuonna 2002 debatissa uudesta turvallisuuslaista. Vaikka ilmaisua ovat käyttäneet niin oikeiston kuin vasemmistonkin poliitikot, se on identifioitu enemmän oikeiston taistelupuheeksi.²⁷

Ranskalaisessa keskustelussa on noussut usein esiin kysymys yhteisöstä ja sen arvoista sekä niiden historiasta. Individualistisen ihmisoikeuspuheen sijaan oikeistokeskustelijat näkevät yhteisön ja sen historiallisen yhteyden merkityksen antiikista nykypäivään ulottuvana jatkumona, jossa kansalaisuus on kulttuurillisen ryhmän jäsenyyttä. Tästä kärkevimpänä esimerkkinä on *Nouvelle Droite* -liike, joka johtajansa Alain de Benoistin johdolla tukee paluuta eurooppalaiseen perinteeseen, etniseen erotteluun sekä antiikin ja keskiajan yhteiskuntamalliin, vastus-

24. Ks. esim. Gilles Lebreton, *Il faut réformer la Cour européenne des droits de l'homme!*, *Rassemblement National* -verkkosivusto (lehdistötiedote), 10.3.2020, <https://rassemblementnational.fr/tribunes-libres/il-faut-reformer-la-cour-europeenne-des-droits-de-lhomme/> (20.8.2020). FN:n juristimeppi Lebreton väitti tässä, että tuomioistuin on sekä islamismin että George Soroksen asialla. Kiinteistöasiat muodostavat itse asiassa yllättävän ison osan ihmisoikeuselinten päätöksistä, vaikka valtaosa onkin perinteisempää kuten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Ks. esim. YK:n vammaisten oikeuksien komitean päätös H. M. v. Ruotsi (valitus nro 3/2011), jossa asia koski vesiterapian tarvetta ja sen vaatimaa rakennuslupaa.

25. Konservatiivikritiikin oikeudellistä analyysiä, ks. Helen Fenwick ja Roger Masterman, *The Conservative Project to "Break the Link between British Courts and Strasbourg": Rhetoric or Reality?* *The Modern Law Review* 80:6 (2017), 1111–1136.

26. Justine Lacroix ja Jean-Yves Pranchère, *Le Procès des droits de l'homme. Généalogie du scepticisme démocratique*. Seuil 2016, 49–74.

27. Leprince Chloé, *"Droit-de-l'hommisme" Histoire d'un néologisme péjoratif*. *France Culture* 10.12.2018, <https://www.franceculture.fr/histoire/droit-de-lhommisme-histoire-dun-neologisme-pejoratif> (14.7.2020); Alain Pellet, *Du bon usage du droits-de-l'hommisme*. *Le Monde* 26.10.2002, <http://pellet.actu.com/wp-content/uploads/2015/12/PELLET-02-10-26-Le-Monde.pdf> (14.7.2020); Nicolas Sarkozy se veut le défenseur de la "France des oubliés". *Le Monde* 23.10.2002, https://www.lemonde.fr/archives/article/2002/10/23/nicolas-sarkozy-se-veut-le-defenseur-de-la-france-des-oublies_295327_1819218.html (14.7.2020).

taen tasa-arvoa, kristinuskoa, ihmisoikeuksia ja talousjohtoisuutta.²⁸

Nykyisen ihmisoikeuskritiikin olennaisin kärki kohdistuu niiden yleismaailmalliseen luonteeseen. Sekä väite vain länsimaisten arvojen edustamisesta että pelkästään liberaalien tavoitteiden edistämisestä sisältävät itsessään pyrkimyksen relativoida eli suhteellistaa ihmisoikeudet. Lienee itsestään selvää että normisto, jonka katsotaan edustavan vain jonkin ryhmän etuja ja näkökantoja ei voi lähtökohtaisesti olla universaali, aina ja kaikkialla voimassa oleva puhtaan ihmisyyden osoitus.

Äärioikeisto ja ihmisoikeudet

Äärioikeiston kielenkäytössä ihmisoikeudet näytettyvät kahdessa, hyvin tilannesidonnaisessa kontekstissa. Yhtäältä ihmisoikeuksista on omaksettua sananvapaus rajoittamattomana hyvänä, ainakin heidän itsensä suojaamiseksi. Toisaalta ihmisoikeudet näytettyvät eräänlaisena liberaalin maailman kirouksena, jossa hyvää tarkoittavat mutta naiivit säännöt estävät kansakuntaa puolustautumasta ulkoisia vihollisiaan vastaan.

Ihmisoikeusnäkökulmasta keskittyminen puhtaasti joihinkin vapausoikeuksiin, kuten sananvapauteen ja kokoontumisvapauteen itseilmaisun muotona, on tietysti täysin mahdollista ja sillä on pitkä perinne ihmisoikeuksien historiassa. Äärioikeiston kielenkäytössä sananvapausargumenttia käytetään kuitenkin lähes yksinomaan oman toimintavapauden varmistamiseen, kun taas muiden sananvapauteen ollaan hyvinkin hanaakoita puuttumaan. Tällainen instrumentaalinen ihmisoikeuksien käyttö lyömäaseena on varsin kiintoisaa, erityisesti kun niiden universaalisuus kielletään jo lähtökohtaisesti. Ihmisoikeuspuheen imitoiminen ja sen käsitteiden uudelleensoveltaminen on ollut laajasti havaittavissa niin Euroopassa kuin Suomessakin laitaioikeiston kentällä.²⁹

Tämä sananvapauden korostus näkyy paitsi ulkoparlamentarisessa äärioikeistossa ja julkisessa laitaioikeistossa, myös perussuomalaisten omissa julkaisuissa. Niissä puolustetaan erityisesti oikeutta loukata ja järkyttää, kunhan suorita henkeen ja terveyteen kohdistuvia uhkauksia vältetään:

Ilmaisunvapauden kaventamiseen on aina suhtauduttava erityisellä varovaisuudella, ja rajaukset on tehtävä vain selkeästi sellaiseen viestintään, jolla uhataan ihmisryhmän tai ihmisryhmän henkeä, terveyttä tai vapautta tai panetellaan tavalla, joka täyttää kunnianloukkauksen tunnusmerkit. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on omalta osaltaan vahvistanut, ettei sananvapaus koske vain myönteisiä tietoja ja asioita, vaan myös sellaisia, jotka loukkaavat, häiritsevät ja järkyttävät. [...] Puolustamme vahvasti suomalaisten loukkaamattomuutta oikeutta sananvapauteen. Kehittynyt demokraattinen maa kestää erimielisyyden ja kovat mielipiteet.³⁰

Perussuomalaisten blogeissa sananvapaus nousee esiin keskeisenä ihmisoikeutena, jonka perusteella pitää voida kohdistaa kritiikkiä myös ihmisoikeuksiin itseensä. Samaan hengenvetoon yleään ihmisoikeuspuheeseen sekoittuu myös jonkinlainen uhriutumisen, jossa rasismisyytöksiä verrataan harhaoppisten vainoihin:

Kun ihmisoikeudet on nostettu uskonnon kaltaiseen statukseen monikulttuurisuusideologian pönkittämiseksi, on samalla hylätty se humanistinen viitekehys, josta ihmisoikeus-sopimukset nousevat. Ihmisoikeuksien yhtenä tarkoituksena on turvata kritisoinnin mahdollisuus ja kaiken kyseenalaistaminen. Kun ihmisoikeuksien aikasidonnaisuutta ei voida kyseenalaistaa, on alettu palaamaan siihen tilaan, josta valistuksen aikakaudella haluttiin

28. Liikkeen aatteellisia isä on mm. Julius Evola. Tamir Bar-On, *Rethinking the French New Right. Alternatives to Modernity*. Taylor & Francis 2013; Stéphane François, "The Nouvelle Droite and "Tradition". *Journal for the Study of Radicalism* 8:1 (2014), 87–106.

29. Andrea Schneider, "The New Defenders of Human Rights? How Radical Right-Wing TNGOs are Using the Human Rights Discourse to Promote their Ideas." *Global Society* 33:2 (2019), 149–162.

30. *Perussuomalainen Media- ja kulttuuripoliittikka*, 29.1.2020. Saatavilla pdf-muodossa osoitteessa https://www.perussuomalaiset.fi/wp-content/uploads/2020/01/Media-ja-kulttuuripoliittinen-ohjelma_29.1.2020.pdf. Osio "Sananvapaus, vihapuhe ja sosiaalinen media" (3).

31. Aleksi Hernesniemi, Ihmisoikeudet ja maahanmuutto. *Perussuomalainen. Blogieja verkossa* -blogialusta, 28.9.2016, <https://blogit.perussuomalaiset.fi/aleksi-hernesniemi/ihmisoikeudet-ja-maahanmuutto/> (17.7.2020).

päästä eroon. Rasistikorttien heittäminen ei kovinkaan eroa siitä, kuinka historian saatossa eri tavoin ajattelevia ihmisiä on julistettu harhappoisiksi ja sen johdosta laitettu roviolle.³¹

Ihmisoikeuksien esittäminen kansakunnan itsetutuksena ja ulkopuolisten vihollisten toiminnan mahdollistamisena on toistuva teema äärioikeiston kirjoituksissa. Näissä kuvataan varsin suorakaisesti, kuinka ihmisoikeudet ovat eräänlainen suojakilpi, jonka varjossa kansan kimppuun hyökätään. Turvapaikkaoikeutta hyväksi käyttämällä vieraat elementit tulevat maahan ja aloittavat myyräntyönsä, tehden toinen toistaan inhottavampia rikoksia ja samalla asettuen kiittämättömiksi eläteiksi.

Tämä hyväksikäyttöteoria on laajasti käytössä niin poliittisessa kuin akateemisessa keskustelussa. Jälkimmäisestä tärkeä esimerkki on ranskalainen oikeushistorian professori Jean-Louis Harouel, joka väittää että ihmisoikeususkonto on korvannut kommunismin kollektiivisena ideologiana, viitaten käsitteeseen *droit-de-l'hommeisme*. Harouelin mukaan ihmisoikeudet heikentävät Eurooppaa ja mahdollistavat ääri-islamilaisten kolonisoivan maahanmuuton. Vuonna 2016 Harouel näki ihmisoikeudet nimenomaan itsetuhoisena alistumisena kulttuurien kamppailussa arvostetun *Figaro*-lehden haastattelussa.³²

Figaron haastattelu käännettiin tuoreeltaan suomeksi ja julkaistiin verkkolehti *Kansalaisessa*, josta se levisi laajasti muun muassa Hommafoorumille ja muille maahanmuuttokriittisille sivuille.³³ Haastattelu onkin hyvä esimerkki akateemisen keskustelun ja populistisen keskustelun vaikutuksista toisiinsa. Hernesniemi kirjoitti pari kuukautta myöhemmin ihmisoikeususkonnosta ja monikulttuurisuusprojektista samanlaisin kielenkääntein:

Maahanmuuttokeskustelun ytimessä ovat hyvin useasti ihmisoikeudet, joihin vedotaan pääasiassa niissä tilanteissa, joissa halutaan oikeuttaa kehityksistä tulevan humanitaarisen maahanmuuton ja suuren monikulttuurisuusprojektin toteutus. Milloin on ihmisoikeus saada täysi ylläpito Suomesta loppuiksi, milloin on ihmisoikeus jäädä Suomeen karkotuspäätöksestä huolimatta. [...] Jos ihmisoikeus-sopimuksia ei ymmärretä ihmisten tekeminä sopimuksina, niistä muodostuu uskonnollisia opinkappaleita, joita aletaan sokeasti seurata ilman kritiikkiä.³⁴

Sitaatin ajatus ihmisoikeuksista maahanmuuton ja valtiolle tehtävien vaatimusten mahdollistajana on hyvin yleinen, etenkin ääriyhmiin kirjoittelussa. Niissä se nähdään apokalyptisenä kehityksenä, jossa valtaiset joukot vihamielisiä muukalaisia tuodaan maahan, aseistetaan ja annetaan heille kantaväestön autot ja asunnot ihmisoikeuksien varjolla. Tästä ajattelusta on esimerkkejä myös perussuomalaisen kirjoittelusta:

Länsimaiden kohtalon kysymys on, puolustammeko kaikkien oikeutta sanan- ja uskonnonvapauteen, vai puolustammeko päinvastoin erilaisten ryhmien oikeutta esittää muille vaatimuksia, ja oikeutta rajoittaa muiden vapauksia. Myös maahanpääsy halutaan nähdä ihmisoikeutena. Uusi siirtolaisaalto on todennäköinen ja sisäministeriö on suunnitellut, miten asutettaisiin jopa miljoona siirtolaista Suomeen. Tässä yhteydessä on tuotu esiin kansalaisten asuntojen käyttö siirtolaisten asuttamiseen, samoin kuin autojen mahdollinen takavarikointi, ja tulijoiden rekrytointi järjestyksenpitäjiksi. On syytä vakavasti pohdiskella, mitä on ihmisoikeus ja mikä puolestaan kommunismia.³⁵

32. Ks erit. esseekokoelma Jean-Louis Harouel, *Les droits de l'homme contre le peuple*. Desclée De Brouwer 2016, mutta myös haastatteluja kuten Alexandre Devecchio, *Les droits de l'homme érigés en religion détruisent les nations*. *Figaro Vox* 17.6.2016, <http://www.lefigaro.fr/vox/societe/2016/06/17/31003-20160617ARTFIG00364-les-droits-de-l-homme-eriges-en-religion-detruisent-les-nations.php> (23.7.2020). "L'islam ne manque jamais d'utiliser l'arme des droits de l'homme pour contraindre les pays européens à adopter un profil bas face à la population musulmane qui y vit. Sous couvert de non-discrimination et de respect de la liberté religieuse, c'est une civilisation antagoniste de la civilisation européenne qui poursuit son entreprise de conquête et de domination."

33. Uskonnoksi korotetut ihmisoikeudet tuhoavat kansakuntia, *Kansalainen* 16.7.2016, <https://www.kansalainen.fi/uskonnoksi-korotetut-ihmisoikeudet-tuhoavat-kansakuntia/> (8.8.2020).

34. Aleksi Hernesniemi, Ihmisoikeudet ja maahanmuutto. *Perussuomalainen*. *Blogeja verkossa* -blogialusta, 28.9.2016, <https://blogit.perussuomalaiset.fi/aleksi-hernesniemi/ihmisoikeudet-ja-maahanmuutto/> (17.7.2020).

35. Laura Korpinen, Ihmisoikeudet – vapaudesta vaatimukseksi. *Perussuomalainen*. *Blogeja verkossa* -blogialusta, 27.3.2019, <https://blogit.perussuomalaiset.fi/laura-korpinen/ihmisoikeudet-vapaudesta-vaatimukseksi/> (17.7.2020).

Eräs kiintoisa viimeaikainen kehityskulku ihmis-oikeuksien ja äärioikeiston jännitteisessä suhteessa on ollut tiettyjen liikkeiden kiinnostus erilaisia ihmisoikeuksia kohtaan vastakohtana konservatiiviselle, erityisesti muslimeille tyypilliseksi esitetulle suvaitsemattomuudelle. Tässä asettelussa äärioikeisto asettuu kansalaisten vapauden ja ihmis-oikeuksien suojelijaksi islamistien tulevaa sortoa vastaan, tukien sukupuolten tasa-arvoa, sukupuolivähemmistöjen oikeuksia sekä uskonnonvapautta. Erityisesti Alankomaiden vapauspuolueen Geerd Wilders nosti tätä äärioikeiston suvaitsevaisuutta keskeiseksi viestikseen, mutta myös Marine Le Pen ja Ruotsidemokraatit ovat käyttäneet samanlaista viestintää.³⁶

Laita- ja äärioikeiston kirjoituksissa ihmis-oikeuksilla on siten kahtalainen luonne sekä kilpenä että uhkana. Yhtäältä ihmis-oikeuksia käytetään hyväksi puolustettaessa omaa oikeutta loukata, toisaalta ihmis-oikeudet nähdään apokalyptisten tulevaisuudennäkymien mahdollistajana. Näissä uhka tulee aina ulkoa päin, mutta sen mahdollistaa sisäinen vihollinen, joka käyttää ihmis-oikeuksia vastarinnan murentamiseen.

Yhteisö ja oikeudet

Ihmisoikeuksien kriittisen analyysin ja äärioikeiston kirjoittelun välillä on selkeä ajallinen yhteys, mutta kuten laajasti tunnetaan, korrelaatio ja kausaatio ovat eri asioita. Populistinen retoriikka ja akateeminen tutkimus toimivat hyvin erilaisissa ympäristöissä ja erilaisilla retorisisilla rekistereillä, vaikka niiden välinen yhteys onkin usein selkeä.

Ajatus ihmis-oikeuksista tai luonnonoikeuksista vain tietyn ryhmän sisällä ei tietysti ole uusi. Sitä ei tule sekoittaa kansalaisoikeuksien käsitteeseen, joka rakentuu lainsäädännöllä turvattuihin oikeuksiin. Luonnonoikeudet puolestaan ovat ja hyväksytään itsessään, ilman lainsäädännöllisiä

tai muita vahvistuksia, perustuen ihmisyyteen, järkeen tai muihin hyveisiin. Saksalainen oikeushistorioitsija Paul Koschaker kuvasi vuonna 1947 eurooppalaista oikeudellista perintöä eräänlaiseksi relatiiviseksi luonnonoikeudeksi (*relatives Naturrecht*) ja jopa eurooppalaiseksi luonnonoikeudeksi (*europäisches Naturrecht*). Tämä ristiriitainen käsittehirviö sisälsi ajatuksen, että joku asia on pitkän ajan jälkeen tullut hyväksytyksi niin perustavalla tavalla, että sitä ei voida erottaa yhteisöstä itsestään ja siksi se toimii kuten luonnonoikeus.³⁷ Periaate oli siis se, että antiikista alkanut oikeuden ja arvojen perintö, traditio, erottaa meidät eurooppalaisina muista.

Tällä perinteen lainsäädännön yläpuolelle nostavalla ajatuksella oli kuitenkin ikävämpikin viitekehys eli natsien oikeusajattelu. Natsien luonnonoikeusajattelu lähti siitä, että etninen yhteisö (*Blutgemeinschaft*) ja sen oikeana pitämät säännöt ovat korkeampia ja syrjäyttävät tarvittaessa lainsäädännön ja koko oikeusjärjestelmän.³⁸ Rodullinen yhteisö ja oikeusyhteisö olivat sama asia ja oikeudet turvattiin vain rodun jäsenille.

Jos ihmis-oikeudet nähdään äärioikeiston retoriikassa keinoina puolustaa omaa aatetta ja mahdollisesti omaa etnistä ryhmää, ei tämä lähtökohtaisesti poikkea paljonkaan siitä tavasta, jolla ihmis-oikeusretoriikka otettiin osaksi kolmannen maailman vapautusliikkeiden taistelua siirtomaavaltaa, taloudellista sortoa ja rakenteellista rasismia vastaan.³⁹ Siinä alistetun ryhmän taktiikka otetaan tavallaan käyttöön, mutta lähdetään soveltamaan sitä ylivalta-aseman ylläpitämiseen esittämällä hegemoninen ryhmä sorron ja uhan alaisena (ns. *racial reversability*).

Perussuomalainen vaikuttaja Jari Kilpinen on viime vuosina toistuvasti kirjoittanut kuinka suomalaisten ja toissijaisesti eurooppalaisten ihmis-oikeuksien pitäisi olla etusijalla muihin nähden.⁴⁰

36. Francesco Duina ja Dylan Carson, Not so right after all? Making sense of the progressive rhetoric of Europe's far-right parties. *International Sociology* 35:1 (2020), 3–21.

37. Paul Koschaker, *Europa und das römische Recht*. Beck 1966 [1947], 346.

38. Fabian Wittreck, *Nationalsozialistische Rechtslehre und Naturrecht. Affinität und Aversion*. Mohr Siebeck 2008, 35–55 sekä aikalaiskeskustelua esim. Franz Beyerle, Der andere Zugang zum Naturrecht. *Deutsche Rechtswissenschaft* 4 (1939), 1–20.

39. Kolmannen maailman ihmis-oikeusargumentaatiosta, ks. Slaughter 2018, 756.

40. Jari Kilpinen, EU:n pitää turvata eurooppalaisten ihmis-oikeudet. *Perussuomalainen. Blogeja verkossa* -blogialusta, 11.6.2018, <https://blogit.perussuomalaiset.fi/jari-kilpinen/euun-pitaa-turvata-eurooppalaisten-ihmis-oikeudet/> (17.7.2020). "EU:uun pitää turvata eurooppalaisten ihmis-oikeudet, mihin kuuluu turvallisuus ja hyvinvoinnista huolehtiminen. Oman kansa turvallisuus ja hyvinvointi pitää olla ykkönen." Jari Kilpinen, Suomalaisten ihmis-oikeudet ovat tärkeitä! *Perussuomalainen. Blogeja verkossa* -blogialusta, 8.12.2018, <https://blogit.perussuomalaiset.fi/jari-kilpinen/>

Yhteisönäkökohta on myös keskeinen ajatuksissa, joissa ihmisoikeudet voidaan kyllä turvata maan sisällä, mutta niillä ei tulisi pelastaa maailmaa. Muita ei voida auttaa, jos se tuhoaa oman maan.⁴¹

Perussuomalaisten kansanedustaja Leena Meri on luonut samanlaista vastakkainasettelua omien ja muiden ihmisoikeuksien välillä. Hänen mukaansa ihmisoikeudet suojaavat maahanmuuttajia, mutta eivät suomalaisia. Tässä siis rinnastetaan yritys rajoittaa esimerkiksi pakolaisten maahantuloa ja ilmeisesti suomalaisten kohtaama taloudellinen puute. Tällä saadaan muodostettua vastinpariksi pakolainen, jolle annetaan ja suomalainen vanhus tai lapsiperhe, jolta otetaan pois.⁴²

Samantyyppisellä argumentaatiolla ihmisoikeuksia marssitetaan puolustamaan kansallisvaltiota. Esimerkiksi Suomen Sisun teksteissä ihmisoikeudet nähdään hurskasteluna, mutta kansallisvaltio ja sen kansalaisuus eli yhteisö on samanaikaisesti itsessään puolustettava ihmisoikeus. Joissain kirjoituksissa jopa hahmotellaan hierarkiaa, jossa sukupuoliset vähemmistöt voivat loukata ihmisoikeuksillaan uskontoa, mutta sananvapaudella ei voi loukata uskontoa. Esimerkiksi Helsingin suurmoskeijas suunnitelma olisi nähty uskonnonvapauden loukkauksena.⁴³ Nämä yleiset lausunnot ovat varsin suoraan ymmärrettävissä viitteiksi siitä, kuinka kirjoittaja kokee että vähemmistöryhmät voivat olemassaolollaan loukata hänen tunteitaan, kun taas hän ei puheillaan saa loukata toisten uskontoa.

Suomalaisen äärioikeiston keskusteluympäristöön kuuluu myös kaksi olennaista ryhmää, jotka ovat vaikuttaneet keskeisesti yhteisöajattelun kehitykseen osaksi ihmisoikeuskeskustelua.

Toinen on niin sanottu älykkösiipi, joka on toiminut erityisesti *Sarastus*-verkkolehden ympärillä ja tuonut esille erilaisia konservatiivisia ja äärikonservatiivisia ajattelijoita Euroopan aatehistorias-ta. Universalismin kriitikot, vallankumousajan ajattelijasta Joseph de Maistrestä natsien kiistelyyn teoreetikoon Carl Schmittiin, esitellään kansallisvaltion ensisijaisuuden puolustajina ja ihmisoikeuksien valheellisuuden todistajina. Toinen on puolestaan äärioikeiston äärilaita, joka monesti lisää kansallisvaltion, kansanyhteyden, EU-vastaisuuden ja muun nationalistisen ajattelun sekaan kansallissosialistisia teorioita sekä antisemitismiä. Näissä varsin pienissä ryhmässä toiminnan painotus on maahanmuuton ja erityisesti tummaihoisten sekä islaminuskoisten ryhmien vastustamisessa.

Liki kaikissa näissä yhteisöpainotteisissa maahanmuuttoa käsittelevissä ihmisoikeuskeskusteluissa itse ihmisoikeudet ovat eräänlainen kiertoilmaisu kansanryhmän käsitetylle oikeudelle erilliseen ja vapaaseen elämään ilman maahanmuuton tai monikulttuurisuuden kuviteltuja rasitteita. Monissa puheenvuoroissa ajatukset valkoisesta kansanmurhasta ja etnonationalismista sekoittuvat oudosti ymmärrettyjen ihmisoikeuskäsitteiden kanssa. Tässä suhteessa äärioikeiston äärilaita on itse asiassa hyvin kansainvälistä, sillä ajatukset eivät merkittävästi poikkea vaikkapa amerikkalaisten alt-right-liikkeiden kirjoituksista.⁴⁴

Myös viittauksia ylikansalliseen eurooppalaiseen yhteisöön, jolla on vuosituhantiset juuret, esiintyy kotimaisessa keskustelussa. Esimerkiksi Timo Hännikäinen kirjoitti Suomen Sisun sivuille ihannoivasti ajatuksesta Euroopasta,

suomalaisten-ihmisoikeudet-ovat-tarkeitä/ (17.7.2020). ”Suomalaisten ihmisoikeus: turvallisuus on tärkeämpi arvo kuin ulkomaalaisten rikollisten ihmisoikeus.”

41. Laura Korpinen, Prof. Koskeniemi ratkaisi siirtolaiskysymyksen. *Perussuomalainen. Blogeja verkossa* -blogialusta, 10.3.2020, <https://blogit.perussuomalaiset.fi/?p=20710> (17.7.2020).

42. Leena Meri, Ihmisoikeuksista perussuomalaisittain. *Perussuomalainen. Blogeja verkossa* -blogialusta, 12.3.2015, <https://blogit.perussuomalaiset.fi/leena-meri/ihmisoikeuksista-perussuomalaisittain/> (17.7.2020). ”Ihmisoikeudet on luotu että, jokaisella olisi henkilökohtainen vapaus ja oikeus omaan koskemattomuuteen sekä ihmisarvoiseen elämään. [...] Miten olisi, jos seuraava eduskunta keskittyisi ihan tavalliseen suomalaisen ihmisoikeuksiin ja huolehtisi, että kaikilla suomalaisilla olisi oikeus ihmisarvoiseen elämään hyvinvointi Suomessa.” Leena Meri, Ketä perustuslaki ja ihmisoikeudet suojaavat? *Perussuomalainen. Blogeja verkossa* -blogialusta, 27.5.2016, <https://blogit.perussuomalaiset.fi/leena-meri/keta-perustuslaki-ja-ihmisoikeudet-suojaavat/> (17.7.2020).

43. Esim. Nimim. Valtiatar Vellamo Veen Emonen, Hakkapeliittain päivän juhlapuhe. *Suomen Sisu* -verkkosivut (blogiteksti), 18.11.2015 (7.8.2020); Nimim. Järjestöjohto, Suomen Sisu: Suurmoskeijaa ei saa tukea. *Suomen Sisu* -verkkosivut (kannanotto), 12.8.2015 (7.8.2020).

44. Amerikkalaisen äärioikeiston ja alt-right-liikehännän peruspilarit ovat valkoisen ylivalan puolustus ja rasismi, hallinnon vastaisuus, antisemitismi, identitarismi ja kommunismin vastaisuus. Mark Pitcavage, *Surveying the Landscape of the American Far Right*. George Washington University 2019.

jolla on yhteiset juuret antikissa ja kristinuskossa, ja jossa kansallisvaltiot ja yhteisöt elävät suojattuina. Tämä näkemys heijastelee eurooppalaisen äärioikeiston yleistä käsitystä, jossa he esiintyvät todellisina Euroopan puolustajina esimerkiksi EU:ta vastaan.⁴⁵

Yhteenveto

Uuden ihmisoikeushistorian yksi merkittävimpiä tuloksia oli näyttää kuinka ihmisoikeudet syntyivät länsimaisten arvojen ja asenteiden yleistyksen tuloksena. Vaikka historiallinen kritiikki pyrki osoittamaan, kuinka ihmisoikeuskäsityksiä tulisi korjata ja laajentaa, konservatiivit ja ääriliikkeet ottivat ajatuksen osoituksena länsimaiden ylivertauudesta. Ihmisoikeuksien juuret antiikin sivistyksessä ja eurooppalaisessa kulttuurissa nähtiin myös argumenttina sille, että länsimaat ovat suljettu yhteisö jonne muualta tulleet eivät sopeudu eivätkä hyväksy sen arvoja, kuten ihmisoikeuksia. Ihmisoikeuksien osoittama länsimaiden ylivertauus onkin pysyvää kulttuurillista laatua, joka on helpompi esittää kuin samaa tarkoittavat rasistiset argumentit. Äärioikeiston katsannossa ihmisoikeudet ovat samanaikaisesti yhteisöä uhkaava tekijä, jolla voidaan tuoda juuri näitä ulkopuolisia sisään yhteisöä tuhoamaan.

Ihmisoikeuksien kritiikki on osa yleistä kritiikkiä länsimaisten arvojen universalisointia

kohtaan. Suomalainen keskustelu toistaa omalta osaltaan näitä argumentteja, jotka ovat suodattuneet kansainvälisen alt-right-liikkeen kirjoitusten kautta. On selvää, että suomalaisen oikeiston kah-talainen suhtautuminen ihmisoikeuksiin samanaikaisesti oman sananvapauden puolustuksena ja vastustettavana globalismina lainaa viestinsä kansainvälisestä keskustelusta niin Euroopasta kuin Pohjois-Amerikasta, mutta sen soveltaminen on paikallista.

Tutkimuksen mahdollisti Suomen Akatemian rahoittama Eurooppalaisen oikeuden, identiteetin ja historian tutkimuksen huippuyksikkö, rahoituspäätökset 312154 ja 336676. Rahoittajan lisäksi haluan kiittää FM Iida Karjalaista lähdetyöstä, FT Heta Björklundia tekstin editoinnista ja HAIk:n nimettömiä arvioitsijoita ja toimittajia sekä OTT Taina Tuoria tekstin rakentavasta kommentoinnista. Kiitän myös esitystäni Minority experiences and European narratives -konferenssissa 14.4.2021 kuuntelemassa olleita arvokkaista kommentaisteista.

Kaius Tuori on eurooppalaisen aatehistorian professori Helsingin yliopistossa.

Sähköposti: kaius.tuori@helsinki.fi

45. Timo Hännikäinen, Kansallisuus, paikallisuus ja eurooppalaisuus. *Vieraskynä-blogiteksti, Suomen Sisun verkkosivut*, 2.12.2012 (7.8.2020); Marta Lorimer, Europe as Ideological Resource. the Case of the Rassemblement National. *Journal of European Public Policy* 27:9 (2020), 1388–1405.